

LINEKE

Mijn naam is Henriëtte Elzas, roepnaam Jetty. Ik ben geboren in Zutphen in 1925 en gestorven in een ziekenhuis in Utrecht in 1978. En ik ben de moeder van degene die mij hier staat te vertolken. Diegene die mij hier vertolkt hield veel van mij. En ik van haar. In principe zou hier dus een heel ontroerende voorstelling uit kunnen rollen. Ja waarom niet. We kunnen wel wat troost gebruiken.

Ik lijk zo ook wel een beetje op Edith Piaf stel ik me voor. Zo'n frêle maar ijzersterk vrouwtje. Lijk ik zo ook op Liesbeth List? Als ze Edith Piaf speelt? Lijk ik op Liesbeth, die op Edith lijkt, die op Lineke lijkt, die op mij haar moeder lijkt? Wie ben ik eigenlijk?

Ik ben niet degene die ik altijd aan de buitenwereld toon. Natuurlijk niet. U toch ook niet. Ik ben grenzeloos. Ik ben het leven zelf. Ik ben liefde. Gefnuikte liefde. Door pijn gefnuikte liefde. Dat wel. Ik wacht op het moment dat ik de ander tegemoet kan treden als mezelf. Als wie ik werkelijk ben. Zonder gedrag. Zonder verdediging. Zonder identiteit.

Zonder identiteit!

Nou Henriëtte Elzas, ik kan wel merken dat jij allang dood bent. Uit wat voor tijd kom jij eigenlijk? Dit is nu hoor. Dit is het moderne hier en nu.

Ik weet niet waar jij vandaan komt. Maar ik kom uit het Holland van nu en daar ben ik trots op. Ik houd van Holland.

rt14. Tweeënhalf miljoen kijkers.

Ik weet niet precies waarom je hier bent, Henriëtte. Maar zolang jij geen tweeënhalf miljoen kijkers hebt stel ik voor dat jij je mond houdt. Ga maar even lekker naar de wegbezuinigde artiestenfoyer.

Stuurt moeder weg.

Ik heb nog wel een vraagje voor je dochter: Hoeveel mensen kijken er per avond naar jou? Tweehonderdvijftig?

Nou dat zou mooi zijn, het is kleine zaal, maar zoiets ja.

En je speelt dit vier maanden lang?

Ja.

Mag ik heel even een heel klein rekensommetje maken? Dat is dus vier keer dertig, is honderdtwintig, keer tweehonderdvijftig is dertigduizend mensen. Dan moet jij dus de rest van je leven dit stukje spelen en dan bereik je nog niet het aantal mensen dat zij in één avond bereiken.

Ik speel niet elke avond.

Wat?

Ik zei: ik speel niet elke avond.

Hoezo niet?

Nou ik speel ongeveer vier à vijf keer in de week.

Oh? Nou ja, maar goed ook. Dan kan je er bij gaan werken.

Is het al ontroerend? Misschien kan ik iets met de jaartallen. Geboren 1925 gestorven 1978. Dan was ze dus 15, mijn moeder. Ja, 15 toen het begon en dan tot haar 20ste. De oorlog. De oorlog is gaap. Daar gaan we het niet over hebben. En zonder oorlog wordt het ook wel persoonlijk.

Mahler, slotstuk negende symfonie.

Dit is mijn geboortemuziek. Mijn geboorte was nogal... ongewoon. In een kleedkamer, op de bontjas van mijn moeder, in het concertgebouw. Mijn vader dirigeerde daar, Mahler dus. Het was die avond zijn debuut als hoofddirigent van het Koninklijk Symfonie Orkest, dat bestond toen nog, en mijn moeder, hoogzwanger, wilde er persé bij zijn. Maar toen kreeg ze weeën en is ze naar de kleedkamer gebracht, waar ik nog voor het slotakkoord van de negende symfonie het levenslicht zag. Op haar bontjas.

>Mijn ouders leefden voor de muziek. Mijn moeder was zangeres, had een lyrische coloratuur. Zo'n hele hoge acrobatische stem. Tot ze op een avond niet meer kon. Ze bleek een poliep op haar stembanden te hebben. 'Ah, quella voce...' Weg carrière. Die van mijn vader ging ook ten onder. Aan de veranderende tijdgeest. Want: het orkest van mijn vader moest ergens in de zeventiger jaren van de vorige eeuw fuseren

met het Limburgs Symfonie Orkest. Het nieuwe orkest kwam onder leiding van André Rieu senior te staan. De vader van Rieu senior was al populair, twee kapiteins op een schip dat ging niet, en dus werd mijn vader ontslagen.

Vlak na zijn ontslag was op de radio de wereldpremière te horen van een nieuw werk voor fluit en slagwerk van een onbekende componist. Het werd uitvoerig besproken door alle grote kranten. Sommigen lovend, anderen kritisch, maar ze namen het allemaal serieus. Maar toen kwam uit dat mijn vader een beetje had zitten fluiten en trommelen op de instrumenten in de repetitieruimte van het Limburgs Symfonie Orkest. En dat had hij opgenomen en naar de radio gestuurd. Hij wilde een gesprek forceren over wat er nou eigenlijk onder 'kunst', onder 'muziek' werd verstaan. Daar was geen overeenstemming meer over, vond hij. Hij was kritisch en betrokken en dat werd hem fataal. Want niemand begreep zijn diepere bedoeling. Iedereen dacht dat hij zijn collega's belachelijk had willen maken en dat hij jaloers was op Rieu senior.

Hij heeft me dat allemaal verteld op z'n sterfbed. Hij kon al bijna niet meer praten. Ik moest m'n oor tegen z'n mond aan leggen: 'Carolientje, verberg je. Verberg je, want de barbaren komen eraan.' Het was het laatste dat hij zei.

Ik ben die nacht naar zijn huis gegaan. Ik heb in de wijnkelder een fles wijn uitgezocht, ben in de salon aan zijn mahoniehouten achttiende eeuwse Engelse bureau gaan zitten, en ik heb uit een kristallen glaasje die hele fles leeggedronken. En toen werd ik overvallen door een diepe rouw. Niet om hem. Maar om zijn wereld. Het was voorbij. Niemand geloofde er meer in. De ziel was eruit.

Beethoven, vierde pianoconcert.

Mijn arme vader. Hij walgde van versimpelen en populariseren. Hij gruwde van het genre 'licht klassiek' dat toen door Hilversum werd uitgevonden. En hij haatte radio Veronica.

Lineke zet de radio aan en zoekt een zender.

We horen de tune van Veronica, gevolgd door Venus van Shocking Blue.

Dit is zo goed.

Het vierde pianoconcert van Beethoven overstemt Venus.

Om meer publiek te trekken denk ik aan een musicalversie van deze voorstelling. En dan aan Henk Poort of Marco Bakker als mijn vader en Pia Douwes als mijn moeder. Misschien moet ik dan die poliep eruit laten. Anders heeft Pia niks te zingen. Als ze al op zo'n jonge leeftijd door het noodlot getroffen wordt. Het is trouwens helemaal niet waar van die poliep. Niks is waar. Alles is gelogen. Mijn vader zei op zijn sterfbed ook niet tegen me dat de barbaren er aan kwamen. Hij zei dat ik na zijn dood miljonair zou zijn. Ook niet waar. Maar hij dirigeerde wel. Thuis. Bij de pick-up. Met de partituur in zijn hand. Zo.

Lineke zet een cd aan. De negende symfonie van Beethoven. Ze doet haar vader na die dirigeert. Het

dirigeren gaat over in slaan en schoppen.

Nee, dit is niet goed, ik begin even opnieuw. Ik ben Jetty Elzas. De moeder van de actrice. Zij gebruikt mij voor de momenten dat ze het zelf even niet meer weet. Voor de helderheid. En dus wil ik voordat zij doorgaat even vertellen dat ze onveilig gestart is. Onveilig gestart in de wereld. Dat ze haar hele leven al weet dat de dingen niet zijn wat ze lijken. Dat vorm en inhoud meestal niet samenvallen. Niet af en toe niet. Maar zelden.

>En nu, op dit moment in haar leven, voelt mijn dochter zich alsof 'het' gaat sneuvelen. Dat wat helpt onderscheid te maken. De

nuance. De echtheid. Het verschil tussen waar en onwaar. Alsof dat definitief gaat sneuvelen. En als dat definitief sneuvelt, dan... ja...

Kijk lieve dochter, ik wist wel dat er iets helemaal fout was met je vader, maar ik kwam er niet uit. Dus ik ging naar een psychiater. En die zei dat ik hem mee moest nemen. Dus ik nam hem mee. Daar zaten we. Hij nam meteen het woord. Ik kon niet praten. Ik wilde wel, maar het ging niet. En binnen het kwartier had hij die psychiater om z'n pink gewonden. Binnen het kwartier. Dat hij zich zo'n zorgen maakte om mij. Dat ik zo gecompliceerd was. Vanwege mijn verleden. Dat ik de werkelijkheid soms... terwijl hij juist... en ik kon niet... En toen namen ze hartelijk afscheid, hij en de psychiater, en kreeg ik de pillen mee naar huis.

Dus als ik mijn moeder goed begrijp: de een is het probleem en de ander krijgt de pillen mee naar huis. Je bent charmant en eloquent, je hebt charisma, je buitenkant glimt en glanst, en dan krijgt de ander de pillen mee naar huis. Terwijl het heel belangrijk is om de pillen aan de juiste persoon mee naar huis te geven. Dat zal iedereen toch met me eens zijn. Het is toch vreemd dat zij de pillen mee naar huis kreeg? Onrechtvaardig? Iemand had dat toch moeten zien? Zoiets zie je toch? Je kunt toch zoeken naar wat er achter de blinkende buitenkant schuilgaat?

Ik ben tien jaar, ik lig in bed en ik hoor haar, mijn moeder, zingen.

Ze zingt mee met een plaat.

Ik luister heel geconcentreerd want ik denk dat ze gelukkig is als ze zingt.

Lineke zet een aria van Bach op: 'Bist du bei mir'.

Ze neemt me mee naar het concertgebouw. We zitten op de eerste rij en Bernard Haitink dirigeert. Ik vraag: mama, wat gebeurt er als Haitink zijn stokje laat vallen?

Schat, hij laat zijn stokje echt niet vallen.

En toen liet hij zijn stokje vallen.

Op een avond komt ze me instoppen. Ik had een plaat gehoord, met een koor. ‘Mamma wat betekenen al die woorden?’ En toen schreef ze die hele tekst voor me op. En wat het betekende. En hoe ik het uit moest spreken. Alle Menschen werden Brüder.

‘Alle menschen werden brüder alle menschen werden brüder alle menschen werden...’

Lineke zingt Bach.

Snob.

Lineke doet zichzelf zingend na. Ze zet de muziek uit.

Als kind al. Zo’n wolkerig kind. Met geborduurde jurkjes en lakschoentjes. En die Brüdertekst in d’r elitaire kleuterknuistje.

Mijn moeder zegt dat volgens de tekst van Friedrich von Schiller op muziek van Ludwig van Beethoven alle Menschen Brüder werden.

Oh ja? Dan is je moeder zeker vergeten dat al die Brüder haar wilden vermoorden.

Ja dat is wel een punt. Mensen zijn beesten. Maar dat is toch reden temeer om naar verbetering te streven?

Kleuterstress. Beschaafde opvoeding maar enorme kleuterstress. Wat denk je nou eigenlijk? Jij, met je fijngevoelige dromen over een rechtvaardige wereld. Daarbuiten is de echte wereld hoor. Met echte mensen. Mensen van wie de meesten steeds armer worden en de minsten steeds rijker. Mensen die van binnenuit belazerd en van buitenaf bedreigd worden door wolven in schaapskleren. Die zitten hier niet op te wachten. Op de elitecultuur. Van die zenuwachtige types met lijstjes en sterretjes en oordelen en taboes. Jullie weten van pure wereldvreemdheid niet meer wat je moet maken.

En nu opeens voel je je bedreigd? Door ons? Het volk? Jullie houden helemaal niet van ons. Jullie houden alleen van jezelf. Zingen en acteren en schilderen alleen voor jezelf. Net zolang tot het allemaal zo bijzonder wordt dat niemand het meer begrijpt. En hoe minder mensen het begrijpen, hoe duurder het wordt.

En wij staan aan de poorten. En we willen niet langer betalen.

Het gaat niet alleen over geld, hoewel iedereen doet van wel. Het gaat niet over aanzien of over kunstenaars. Kunst is niet van de kunstenaars. Kunst is van zichzelf.

Kunst is van zichzelf? Wat is dat voor geblaat? Wat sta je hier eigenlijk te doen?

Ik maak de balans op, voor mezelf. Omdat de wereld om me heen zo snel verandert, zo veel chaotischer wordt. Begrippen als ‘cultuur’, ‘beschaving’, ‘democratie’ betekenen ineens iets anders. En ik wil dat begrijpen, ik wil het zien, ik wil...

Jezus, wat irriteer jij mij. Denk je dat je beter bent dan een ander? Dat jij het recht hebt om ons een spiegel voor te houden? Als jij mij wilt doodmaken met dat moralistische geklets dan maak ik jou dood. Ik knijp net zo lang in ie beschaafde strot tot ie stikt in ie gewetensvolle kots. Ik druk ie dood als een minuscuul

Verlichtingsvliegje. En niemand die jou zal missen. Ik al helemaal niet.

>Oh ja? Nou ik sla je met je onbeschaafde burgerbek tegen de voorruit van je eigen Nissan Micra. Ik prop een musicalabonnement in je volkse strot en ik donder je van je eigen galerijflat midden in het zinloze geweld van je foute vriendjes.

Lineke vecht met zichzelf.

Dit is toch niet te doen. Met zo'n proleet op de bank. Die mij elitair vindt omdat ik dingen wil uitzoeken? Tussen wat je voelt, onderbuik of niet, en wat er misschien werkelijk aan de hand is. Ja, daar is een verschil tussen. Tussen wat jullie allemaal afzonderlijk van mij vinden, en wie ik werkelijk ben. Tussen een staatssecretaris van de kunst die van Metallica houdt en de kunst zelf.

Wat een uitputtingsslag. Dit wil ik niet. En toch maar weer doorgaan, iedere keer opnieuw. Ik weet werkelijk niet waarom ik 't nog doe. Ik heb de moed verloren. Niet om te leven. Maar om... Ik weet niet of ik ooit nog op een podium wil staan. Als je de moed verliest waarom zou je dat dan nog doen? Ik ben moe, lusteloos, heb nergens fut meer voor. Op een gegeven moment dacht ik zelfs 'als ik nooit meer op de bühne sta, dan heb ik daar vrede mee'. Ik heb er de kracht niet voor. Na tien minuten was ik al kapot. En dan komt er nog een dik uur. En niemand die het zag. Ik werkte op tranquillizers. Niet hele zware, maar er gingen toch wel een paar pilletjes in voor ik de bühne op stapte. Ik ben wel naar de dokter geweest, maar ik wilde niemand teleurstellen. Zo ben ik gewoon.

En toen was ik met Bonnie op een eiland aan het strand om de clip op te nemen van ons duet 'Morgen wordt alles anders' en dat was het laatste. En ik gunde het haar zo. Dat plaatje en het succes enzo. Ik bedoel toen had ze twee jaar niet gedronken, Bonnie. Ik voelde me zo ellendig en...

Sorry... met Bonnie?... Waar was je met Bonnie? Op een eiland?

Ja, en ik was kapot. De dokter vergeleek me met een uitgeknepen pak vla. Ik had een enorme burn-out.

Het was echt het allerergste wat ik ooit heb meegemaakt. Het was de totale hel. Ik ben vrijwel meteen met vrienden naar Spanje gegaan. Later was ik ook nog in Italië. En daarna in Dubai. En daarna bij mijn moeder.

Mijn moeder? Was jij bij mijn moeder? Maar mijn moeder zat in een inrichting.

Oh gut ook een uitgeknepen pak vla.

Nou... een diepe depressie. Ik denk ook door de oor...

Door de oor? Oh, de oorlog. En daarmee veeg je mijn burn-out van tafel.

Nee, maar omdat je zei dat je in de hel was geweest, dacht ik aan mijn moeder en toen dacht ik: is de hel altijd een privé beleving? Kan ie geen verschil maken tussen hellen?

Dat zou ik je niet kunnen zeggen schat. Ik vind het nogal respectloos dat jij mijn ervaring als pak vla gaat vergelijken met dat uitgemolken oorlogsleed. Ik heb al die ellende niet meegemaakt hè.

Nee. Maar daarom bestaat het wel. Ook al heb jij het zelf niet meegemaakt.

Mijn moeder zat in een reële, tastbare hel. Ik niet. Jij was op vakantie. En je had een burn-out omdat je zo veel schnabbelde.

Misschien moet je moeder ook eens naar Ibiza komen. Zal 'r goed doen.

Mijn moeder had niet naar Ibiza kunnen komen. Want de werkelijkheid hield haar gevangen. Niet haar gevoel. Daar zit een verschil tussen, snap je dat?

Ik word gek van dat gevoelsterrorisme. Alles wat je niet zelf voelt bestaat niet, en alles wat je zelf voelt is altijd waar. Maar als je de werkelijkheid ziet als een menukaart, waaruit je kunt kiezen... Als de werkelijkheid een kwestie van smaak is... De werkelijkheid kan zich ongenadig tegen ons keren, ongeacht van wat jij allemaal staat te voelen. Dat is al zo vaak gebeurd. En als je dat niet ziet aankomen, dan ben je te laat. Oorlog, rampen. Dan pakt de werkelijkheid een mes en steekt die in je rug...

Ik ga even liggen.

Waar waren we?

Je had dus die Chinese keizer. Hij woonde in een prachtig hof helemaal van fijn porselein. Tuinen ook schitterend. Tuinen lopen door in bos, bos loopt weer over in zee. In het bos dus die nachtegaal. Hij zingt zo mooi. Als mensen hem hebben gehoord en ze komen elkaar tegen dan zegt de ene 'nacht' en de ander zegt 'egaal' en dan begrijpen ze elkaar. De keizer wil de nachtegaal ook horen.

Pappa deed heel raar met een jongen. De jongen zei 'moet zij niet weg'. En toen zei hij 'welnee die is vier, die ziet toch niks'.

Dus het hele hof gaat hem zoeken in het bos. Maar niemand herkent zijn geluid. Behalve een meisje. De anderen horen loeien en dan zeggen ze 'goh wat zit er nog een kracht in zo'n klein vogellijfje'. Maar dan zegt dat meisje 'dat zijn koeien'. Daar zit de nachtegaal. Enfin de nachtegaal zingt voor de Keizer. Hij is tot in zijn ziel geraakt. En dan op een dag wordt er een pakje bezorgd. 'Nachtegaal' staat erop. En er zit een nepnachtegal in. Helemaal van goud en bezet met diamanten en robijnen en saffieren. Het zingt. Dezelfde nummers als de echte nachtegaal.

En niemand hoort het verschil. Nou misschien een heel klein beetje, maar dan zegt de hofmaarschalk 'nee, er is geen verschil'.

Maar dat is er natuurlijk wel.

Het is niet altijd beter of slechter. Maar er is een verschil.

Lientje. Even luisteren nu. Voordat je wegzakt in jeugdsentiment. Even mondje houden nu. Spreek je Frans?

Uh... Ja. Niet briljant maar...

Ik heb even gebeld. Je kan komen.

Huh? Hoe bedoel je? Waar komen?

Ssst. Niet over nadenken. Ik zorg dat jij het krijgt.

Wat krijgt?

Nee Lientje. Nu even niet zo kritisch ja. Als jij iedere aanbieding afslaat sta ik ook machteloos.

Aanbieding? Heb ik een aanbieding?

Je hebt een aanbieding voor een auditie in Frankrijk!

Maar een auditie is toch geen aanbieding?

Dat zeg ik toch ook niet.

Dat zei je wel.

Ho! Even niet in die groef. Die groef dat alles wat je zegt waar moet zijn. Ik ben je agent. Ik doe mijn uiterste best om jou aan het werk te krijgen. Maar dan moet jij niet op de rem gaan staan.

Maar ik heb toch werk?

Wake up Lientje. Jij moet nu die vertaalslag maken. Jij moet nu aanhaken. Anders is het finito voor jou.

Maar wat is het dan voor rol?

Heel internationaal. Echt iets voor jou.

Mag ik het script even lezen?

Lientje alsjeblieft! Er is nog geen script. Heb je tijd om langs Robert te gaan?

De regisseur?

Schumacher. Voor je ogen. Schat ik heb de blaren op m'n tong geluld. Ze vinden negenendertig jaar daar echt de limit voor een vrouw. Maar jij mag toch komen omdat je onlangs een Academy hebt gewonnen.
>Een Academy?! Ik heb nooit een...

Okay. Ho! Dit is niet leuk om te horen, maar de tijden zijn veranderd. De tijd dat jij kan knutselen aan stukjes die een wereldbeeld neerzetten waar niemand meer in gelooft... Accepteer het zou ik zeggen.

Hoezo gelooft er niemand meer in mijn wereldbeeld? Wat is mijn wereldbeeld dan volgens jou?

Nou, jij bent altijd bezig met zogenaamde diepgang. En daarin ligt dan zogenaamde betekenis. En als je die zogenaamde betekenis na veel zwoegen te pakken hebt dan word je zogenaamd een beter mens. Alsof je een reinere ziel krijgt als je naar een Rembrandt kijkt dan naar een aquarel van een bosje bloemen. En ondertussen loop jij werkelijke verbondenheid met de wereld mis. En dat hele idee van diepgang en beschaving en weetikveel heeft ons misschien de meest bloedige eeuw ever opgeleverd. Sorry hoor. Dus poets je op en haal die rol binnen! Huppakee.

Ah. Bonjour. Merci pour cette grande chance. Je suis d'Amsterdam, j'ai trente-neuf ans, je m'appelle Caroline, et j'ai déjà gagné un Oscar. J'ai préparé quelque chose pour vous.

Alors eh...

Lineke kleedt zich om tot Carla Bruni.

Je suis singer-songwriter. J'écris le singsong 'Le toi du moi' moi-même. Maintenant je suis la first Lady de la République Française. Ici l'Élysée. Dans l'Élysée le petit Sarkozy et moi-même, Carla. Nicholas est tellement stressé. Nous avons een lunch avec Obama et Michelle. Mais Nicholas veut relaxer. Avec moi. Dans un hotel. Et c'est que je veux. Naturellement. Je veux relaxer Nicholas le petit Sarkozy. Alors....

Muziek: La Decadance.

Tourne-toi Dat zegt Nicholas.
-Non Dat zeg ik, maar dat meen
 ik natuurlijk niet.
Contre moi Nicholas weer.
-Non, pas comm'ça Ik sribbel tegen.
Et danse Nicholas weer. La la la. Ik
 kom zo. Ik bedoel niet dat
 ik kom. Van komen.
La décadanse Maar dat ik zo weer aan
 de beurt ben. Ik bedoel
 niet van een beurt krijgen,
 maar van aan de beurt om
 te zingen.
Oui c'est bien
Bouge tes reins
Lentement
devant les miens

-Reste là

-Derrière' moi etc.

Ik kan niet zingen. Ik haal die hoogte niet. Maar dat geeft niet. J'ai une bouche de pipe. La la la. Je pipe Sarkozy. Nicolas veut plus de Thomahawks pour bombarder son ami Gadaffi. C'est ma raison de être de piper mon mari. J'étais une singer-songwriter et maintenant je suis une pipatrice. La la la. Pipe pipe pipe.

Nee Lientje nee nee nee. Waar ben je nou mee bezig? Ik heb een serieuze auditie voor jou geregeld en dan krijg ik dit. Carla Bruni belachelijk maken.

Maar eigenlijk wil ik haar zijn. Een icoon zijn. Niemand weet precies waarom. Ze stelt haar leven in dienst van een ander. En dat is genoeg. Dat lijkt me heerlijk. Ik zie een vrouw die gelukkiger is dan ik. Een vrouw die vast vervulder gaat sterven dan ik.

Jaaaa... maar dat heb je dan helemaal aan jezelf te danken.

Is dat zo? Heb ik dat helemaal aan mezelf ...? Waarom?

Nou, zij is leuk en jij doet moeilijk. Altijd. Daar word je een zeur van.
En eenzaam.

Eenzaam.

Oh God.

Lieve God.

Als dat zo is, dan wil ik even zeggen: het spijt me.

Ik wil erbij horen. Ik wil meedoen. Ik wil niet eenzaam sterven.

Ik wil geen 'gelijk' hebben maar eenzaam sterven.

Dr. Phil zegt het ook: do you want to be right or do you want to be happy?

Allebei.

Nee, nou doe dan maar happy.

Ik neem geen enkel standpunt meer in. Ik vind alles ongeveer even belangrijk. Nooit meer moeilijk doen.
En als ik dat kan dan krijg ik van u happy.

Als ik nu naar mezelf kijk en ik stel me voor dat ik binnen in een eetzaal zit te dineren. Het haardvuur brandt, ik ben veilig. Beschut. Buiten beuken de sneeuw- en regenstormen tegen de muren. Kijk, daar vliegt een mus naar binnen. Daar is-ie, eventjes, in de warmte van de eetzaal, en een paar tellen later is-ie alweer verdwenen. In de barre winternacht.

Kijk naar jezelf. Wat voel je?

Afgrijzen.

We kennen die mus toch allemaal? We hebben romans gelezen over die mus in de ijzige kou. Beelden gezien van oorlogen. oceanen van bloed: op YouTube die reporter gehoord die de Hindenburg Zepplin

zag neerstorten en niet meer kon praten. Neem me niet kwalijk dames en heren, ik ben mijn stem kwijt, ik krijg geen adem meer 'oh, the humanity!'. Films gezien die zeiden dat God ons heeft verlaten. Dat alle mensen en alle dieren verloren zijn in de vriesnacht. In eenzaamheid.

Niet moeilijk doen Lientje. Leg je er bij neer. Leg je er bij neer dat je leven, dat ieders leven, verwaait. Je wordt geboren, je gaat dood, en tussendoor moet je 't een beetje gezellig hebben. C'est tout. Knijp je oogjes maar een beetje dicht...

Ze probeert het.

Nee, ik... God, sorry.

God... Sorry... Nog even over right en happy.

Ik wil echt allebei!

Er zwelt spannende filmmuziek aan, à la James Bond.

In een tijd waarin de aarde langzaam opwarmt... In een tijd waarin terrorisme om zich heen grijpt... waarin hebzucht en angst zich als een besmettelijke ziekte over de planeet verspreidt... Leeft een vrouw. Een vrouw met een missie.

Beelden van een vrouw in een helikopter boven New York. In een cabriolet in Parijs. In een jeep in de woestijn.

Een vrouw met een dodelijke missie.

Ze schiet haar revolver leeg op een knappe man die op bed ligt in een wolkenkrabber met uitzicht over De Verenigde Arabische Emiraten.

Ooit gehoord van mensenrechten vuile klootzak! Takketakketakketak!

Een dramatisch verhaal over keuzes maken.

De vrouw loopt in Moskou een chique restaurant binnen, naar een echtpaar aan een tafeltje. Ze trekt doelgericht de diamanten uit de oren van de brunette aan tafel.

Ken je het woordje 'solidariteit' poppetje?

De oren van de brunette bloeden. De vrouw pakt haar hand waaraan een schitterende ring, en hakt met een mes haar ringvinger af. Voor ze met de vinger en de ring verdwijnt draait ze zich nog één keer om.

Sukkels.

Op de dunne lijn tussen goed en kwaad heeft zij haar keus gemaakt.

De vrouw schiet de bestuurder van een peperdure Audi door z'n hoofd. Even later raast de Audi door de polder.

Over hoe een groot actrice... uit een klein land... haar lot in eigen hand neemt en kiest voor vrijheid.
>Een vliegtuig tegen een blauwe lucht. Er springt een klein figuurtje uit aan een parachute.

Want waarom je nog aan de regels houden als jouw spel niet meer gespeeld wordt?

We zien hoe de vrouw door het vizier van een geweer naar een menigte kijkt. Dan klinken er wat gedempte schoten. Voef voef voef. Bloed. Paniek.

Hoe één individu de wereld verandert...

De vrouw met Angela Merkel onder de Brandenburger Tor.

Was mich treibt Angela? Rache. Saubere reine rache.

En de geschiedenis een ongekende loop neemt...

In een postmoderne wereld...

Ja ha ha ha maar dat is jouw mening schat, ik denk daar heel anders over. Er bestaat geen 'waarheid'.

Waaruit de ziel verdwenen lijkt...

Omdat ik godverdomme geraakt wil worden! Hoor je me! Ik heb ook recht op mijn emoties!

Een wereld die afstevent op een catastrofe...

Oh God! Oh God nee! Oh God nee in godshemelsnaam laat me hier niet achter!

Waar liefde en passie hand in hand gaan...

Oh God. Oh Jezus. Oh God Jezus Christus neuk me.

En verraad z'n vuile werk doet...

Wie zeg jij heeft onze subsidie ingetrokken?

Is er één vrouw die zichzelf blijft.

Mijn naam is Rijxman. Carolina Elisabeth Rijxman.

En gevaarlijk.

Rijxman met een X, eikels.

Een pistoolschot. Aanzwellende muziek. De Himalaya. Besneeuwde bergtoppen tegen een strakblauwe lucht. De vrouw in bergbeklimmersoutfit op de hoogste top aan de rand van een afgrond. Ze spreidt haar armen, gooit haar hoofd in haar nek en lacht.

Ha ha ha ha! Haaaaahaaaaa. Losers! Stelletje bange Hollandse losers! Hahahahahaaaaaaaaaaaaa!

Lientje dit is even belangrijk. Geweldig nieuws! Ik heb een rol voor je, geen auditie. In een èchte film. Het gaat over de oorlog dus dat is sowieso leuk voor jou. Je moet wel kaal, omdat je een moffenhoer bent. Maar ik kan proberen of ze daar een verzetsheldin van willen maken. Omdat je altijd zo graag goed wilt zijn, toch? Repetities worden niet betaald en ik wil geen gedonder over alle persmomenten. Je mag blij zijn dat je gevraagd wordt. Zal ik groen licht geven? Lientje? Ja? Doe nou maar. Dit krijg ik zo toch niet verkocht. Een voorstelling over je moeder als jij er van alles bijsleept...

't Gaat niet over mijn moeder. Die haal ik erbij als het over waarheid gaat.

Wat wil je nou? Jij wilt mensen toch eigenlijk gewoon raken? Je bent een theaterdier. Ik vond je al heel ontroerend net. Je kan het wel. Bij dat stukje over Bach. Pak daar maar even terug. Ga maar staan. Een beetje krom.

Muziek: Bist du bei mir.

Ik kan het niet.

Dan fake je het maar.

Ik kan het wel, maar ik wil het niet.

Je liegt. Je wilt het wel. Je wilt dat iedereen van je houdt. Dat je gezien wordt. Daarom sta je hier toch. Je staat hier toch omdat je gezien wilt worden? Nou?

Laat je zien dan!

Carolientje verberg je want de barbaren komen eraan.

Laat je zien dan!

Verberg je verberg je verberg je...

Laat je zien!

Verberg je...

Ik zit naast hem aan zijn sterfbed. Het bloed zit op de muur en nog steeds gaat hij niet dood.

'De barbaren komen eraan.' 'Ach welnee.

Je bent een cultuur pessimist.' 'Nee. Het gaat verloren.'

Hij is helder en bij bewustzijn. Hij streelt mijn hand met zijn duim. Hij heeft me nog nooit eerder zo aangeraakt.

'Alles gaat verloren.' 'Nee, we zitten in een overgangsfase.'

Ik verdraag zijn aanraking niet. Ik kijk naar zijn hand en naar de mijne. Hoe mijn duimnagel op die van hem lijkt.

'Kranten, televisie, politiek... Willen allemaal scoren, oplages, kijkcijfers, kiezers... ze zijn onbetrouwbaar.'

Ik zeg tegen mezelf: dit is alleen maar huid tegen huid. Het gevoel dat zijn aanraking me verbrandt als ijs, dat is herinnering. Het is niet wat er nu is.

'Maar vader, dan hebben we toch altijd nog de kunst?'

'De kunst? Hahahaha.'

En dood.

Misschien had hij gelijk. Is alles onbetrouwbaar.

Ik had laatst zelf een groot interview in de Volkskrant. Er stond ook een hele mooie foto bij. Van mij in een rood jurkje. Uitgezocht met een styliste. We hadden dat natuurlijk wel overlegd. Je ziet veel grijs in de krant, dus kleur werkt goed. De mouwen waren netjes, maar de rits op de rug spannend. Een vrouw met verschillende lagen. Een vrouw die dingen heeft meegemaakt. Carrière, moeder worden, het overwinnen van kanker. Toen ik dat knobbeltje ontdekte in 2009 heb ik ook meteen een groot interview gegeven. Stiekem chemo doen en m'n haren verliezen zat er niet in. En ik wilde ook persé in de jury van 'Das Supertalent' blijven zitten. Kijk, ik ben niet naïef. Ik weet best dat mijn uiterlijk er iets mee te maken heeft. En je weet gewoon dat je 't gemaakt hebt als ze je vragen voor de echt grote dingen. Als ze je naast een Carla Bruni zetten. Bij shows. Dat is belangrijk hoor: naast wie zetten ze je.

En waar had je dat interview ook alweer in?

>In de Volkskrant. Ik vind 't altijd leuk dat ik 1 meter 58 ben. Ik kan mijn hoogste hakken aan en ik ben nooit langer dan mijn man.

Oh ja. En vroegen ze ook nog andere dingen?

Kijk, het heeft gewoon voordelen om klein te zijn. Kijk maar naar Kylie Minogue, die is over de veertig, maar niemand denkt 'wat een ouwe taart'. Je blijft altijd iets kindvrouwtje-achtigs houden.

Ja maar vroegen ze ook nog iets over de wereld om je heen?

Nou dat het leven van een voetbalvrouw heel vermoeiend is. Hotelsuite in, hotelsuite uit...

Nee niet jouw wereld. De wereld om je heen.

Lientje!

Nou eigenlijk niet, nee. Nee. Liever niet zelfs.

Ze stelden je geen enkele kritische vraag?

Lientje mag ik er heel even tussen? Ik proef weer heel wat afgunst. Waar precies ben je zo jaloers op? Ben je jaloers op haar succes? Op haar leeftijd?

Ja natuurlijk ben ik daar jaloers op.

Nou dat zou ik ook zijn als ik jou was hoor meis. Op m'n kind, m'n figuurtje, m'n man.

Vergeet je bankrekening en je tunnelvisie niet.

Tuurlijk. Maar eh... ik snap het wel, jij vindt dus dat de media niet alleen maar moeten meedrijven op wat mensen graag willen horen? Dat zeg ik toch goed? Dat ze ook met afstand moeten kijken naar iemand. En naar de tijd waarin we leven. Anders vallen ze er helemaal mee samen.

Jezus Christus. Er zijn grenzen aan mijn kunnen als agent. Jammer, je bent potentieel een lekker ding, maar je leeft er niet naar. Ik ga nu naar de Etos. Om een tondeuse te halen. Jij gaat die moffenhoer spelen. Ik pik je later op met de auto.

Loop jij nou weg? Nee, nou moet ik het toch even voor haar opnemen. Laat jij Lineke nou zitten in die chaos? Terwijl ze alleen maar zei dat kranten de taak hebben om die die die....

Die veel te veel te veel te veel... Altijd weer die transfers. Nooit een kritische vraag. Zoveel zorgen. Komt-ie nog wel heelhuids terug? Is Tottenham Hotspur in oorlog? Pèèèèh. Ik loop toch op het zebrapad? Ja kutje, maar ik mag hier 130. En Nederland geven we terug aan de Nederlanders waar 542 militairen in de provincie Kunduz in de Sing-Off staan en Japanse brandweer...

Even... even... Ik zit vast ik... even even even...

Bij één beeld blijven, bij één beeld blijven, de rest van mijn leven bij één beeld blijven...

Witte hazen in de sneeuw.

Stilte.

Dochter, ik zat in een heel klein kamertje op een vliering. Meer dan 1000 nachten en meer dan 1000 dagen. Ik sprak er nooit over. Omdat ik er nooit over sprak kon iii alleen maar raden. Een paar jaar na de

bevrijding zat ik in een inrichting. Dat kwam omdat ik van binnen ook gevangen zat. Zit jij erg gevangen? Dochter, zit jij van binnen erg gevangen?

Uh... nou ja erg... ik weet niet...

Je verbergt het goed moet ik zeggen. Ik ben trots op je. Ik weet ook wel dat je 't soms moeilijk vindt. Dat je zo moeilijk ontspant.

O maar ik kan me best wel ontspannen. Als ik een hele avond naar de televisie kijk, dan raak ik echt wel in een soort van trance.

Maar dat is toch geen ontspanning?

Nee, maar het komt het meeste in de buurt.

Ik ben soms bang dat het nooit meer goed komt. Ergens is een plek waar het goed is. Maar de weg daarnaartoe is moeilijk te vinden. Hij bestaat wel maar zo moeilijk te vinden. Hij is weggezakt. Of overwoekerd. Overschreeuwd. Terwijl het de enige plek is waar... waar... waar je kunt kalmeren. Waar je kunt ophouden met duwen en trekken en willen... Aan jezelf. Aan elkaar.

Ik verlang naar huis. Innerlijk. Naar huis. Ik verlang er naar alles af te gooien. Mezelf van mezelf af te schudden. En thuis te komen. Me over te geven. Eén te worden. Bluuuh, gadverdamme. Ja toch.

Ik zou nu 85 zijn. Al 33 jaar dood. Niks. Helemaal niks meer. Elk jaar komt ze naar mijn graf. Daar staat ze, met haar twee zusjes. Ze verlangen. Naar iets. Naar mij. Naar zichzelf. De laatste keer kwam er een man naar haar toe.

Die man vroeg wat zij deed. Oh, toneel? Nou daar ging-ie nooit naar toe. En volgens hem was-ie niet de enige. In zijn krant stond dat die zalen altijd leeg waren. Dat daar bijna geen publiek voor was. Eigenlijk was-ie best kwaad. Dat hij daarvoor indirect toch moest betalen. Dat zei hij niet hardop. Hij bleef beleefd.

De stem van Robert ten Brink. Lineke gaat zich 'inlachen'.

Lineke! Spannend! Gezellig! Kom er even bij joh. Ga lekker zitten. Lineke Rijkman jij bent een...

Robert, het is Rijkman. Met een X. Hahaha.

Lineke Rijkman. Jij bent een serieuze actrice.

Ha ha ha ha.

Je maakt serieuze programma's over... moet ik weer even spieken... het nu.

Hahahaha.

Lineke. iii hebt van alles gespeeld. en nou wou ik ie vragen...

Hahahaha.

Grote thema's als het geweten, en nadenken. Ook in de wereld nu.

Hahahaha.

Nu even serieus.

Hahahaha.

Kunst speelt een belangrijke rol in je leven.

Ha ha ha ha.

Muziek: karaokeversie All by myself. Lineke zingt een paar coupletten.

>Er bestaat niet zoiets als een publiek. Er bestaat helemaal niet zoiets als veel publiek. Er zit altijd maar één bezoeker in de zaal. Er is één lezer van elk boek. Er is één luisteraar. En die heeft niet de macht de wereld te veranderen. Maar hij heeft wèl de macht zijn standpunt te veranderen. Ineens, onverwachts, vouwt de ruimte in zijn hoofd zich open, hij staart in de nacht omhoog en daar vliegt de mus voorbij. En het kunstwerk is niet de vogel. Het kunstwerk is in het zien. Be that bird. Val samen met de wereld, neem de macht, scherp je oordeel.

Er is een vorm van erbarmen – in de aandachtigheid van de kunst. Ieder beeld, ieder verhaal richt je aandacht op het lot van al die miljarden die van dag tot dag vooruit scharrelen, met hun kermisgedrag, en alle dingen die mis gaan, met verloren liefdes en rampen en vergeef hen, ze weten niet wat ze doen.

Wij.

En jij ligt omhoog te kijken in de nacht en je vraagt: gaat het nooit veranderen?

Is dit het?

Geluid van autoclaxon.

Lientje, kom je???

DE STAAT VAN HET THEATER

Staat van het Theater 2010

door Joan Nederlof, 2 september 2010

Met de toespraak voor de Staat van het Theater in het vooruitzicht, speurde ik in maart 2010 wekenlang in de grote landelijke dagbladen naar politieke nieuwsberichten over kunst en theater. Het woord ‘theater’ kwam ik helemaal nergens tegen. De eerste keer dat het woord ‘kunst’ viel, kwam meteen het woord ‘markt’ erachteraan. Het ging over het aantrekken van de beeldende kunstmarkt. De tweede keer plakte het woordje ‘alvleesklier’ eraan vast. Om ons te vertellen dat de kunstalvleesklier in aantocht is. De derde keer het woord ‘tarief’. Dat ging erover dat seksshows in privécabines belast moeten worden met een hoger BTW tarief en niet met het kunsttarief. In tegenstelling tot de Hoge Raad, die in 2008 had besloten dat de peepshow kunst is, was het Europese Hof van Justitie het daar niet langer mee eens. Een privécabine kan volgens het hof niet zomaar gelijkgesteld worden aan een gewone bioscoop. Daar zit een fundamenteel verschil tussen. Het lagere tarief, van zes procent –het gebruikelijke tarief in de kunstwereld– geldt alleen als het om een kunstvorm gaat waar heel veel mensen tegelijk naar kunnen kijken. En dat kan in een cabine niet.

Inmiddels is het september en is er veel gebeurd. Nederland krijgt waarschijnlijk een rechts kabinet en er moet bezuinigd worden. Twintig procent op kunst wordt er al gezegd. We hoeven niet te verwachten dat daar vanuit de samenleving spontaan een stokje voor gestoken gaat worden. Want het is niet voor niks dat de PVV en de VVD de verkiezingen hebben gewonnen. In hun ogen is kunst alleen maar bedoeld om het leven van de enkele kunstminnende Nederlander te veraangename en die kan haar dus ook wel uit eigen zak betalen. Dat is zelfs een heel goede economische gedachte. Door kunst en koning klant direct met elkaar in contact te brengen kan het product er alleen maar op vooruit gaan, vinden ze. Wat het CDA precies vindt weten we niet, maar het heeft iets met amateurs te maken.

De PvdA daarentegen vindt dat kunst een maatschappelijk nut heeft. Als de sociaaldemocraten zelf vorm moet geven aan dat nut, mogen kunstenaars les gaan geven op scholen en bruggen bouwen tussen culturen. Maar tegelijkertijd roept de PvdA ons al langer dan vandaag op om ons wat meer uit te spreken. Wat vinden jullie zelf eigenlijk van de noodzaak van je bestaan? In deze tijden van economische crisis moet ieder gesubsidieerd bedrijf zich kunnen verantwoorden: en terecht. Dus vertellen jullie zelf nou eens

theatermakers, waarom theater zo belangrijk is voor ons hedendaagse leven in onze hedendaagse samenleving. Het is de essentiële vraag en zelfs met de culturele kaalslag in het vizier is het veelzeggend stil. Het enige argument dat af en toe klinkt is dat ook wij een economische factor van belang zijn, maar inhoudelijk is het stil.

Dus voordat we binnenkort met z'n allen op de bus naar het Malieveld stappen, en dat bedoel ik niet ironisch, moeten we ons misschien afvragen hoe het komt dat we zo slecht weten te verwoorden waarom theater de moeite van het verdedigen waard is.

Er wordt van onze theaterwereld al langer gezegd dat die een naar binnen gerichte wereld is, met weinig betekenis voor het maatschappelijke en politieke debat in ons land. Een eiland in de samenleving. Met die observatie ben ik het eens. Want hoewel er het afgelopen jaar weer ongelooflijk veel voorstellingen zijn gemaakt heeft het Nederlandse theater weinig wezenlijke wisselwerking met de wereld om haar heen. Zonder te willen dat theater opeens radicaal politiek geëngageerd moet worden, zou ik wel graag willen dat het simpelweg meer verbinding zou hebben met die hedendaagse wereld. Natuurlijk zijn er mensen die juist naar het theater gaan om de wereld even te ontvluchten, maar van dat soort voorstellingen zijn er al genoeg.

Intussen spant de theaterwereld zich enorm in om zoveel mogelijk mensen het eiland op te lokken. Nagesprekken, voorgesprekken, interviews, twitteren, flyeren, YouTube-pilots, nog meer interviews, pre-interviews voor de interviews van collega's, Facebook communities, chatten, iPhone-applicaties, voorstellingen met eten, gratis voorstellingen met eten en ga zo maar door. Op zich allemaal heel goed natuurlijk, want wie wil er niet voor volle zalen spelen, maar door al die aandacht voor de publicitaire infrastructuur is naar mijn idee de stevige brug van het inhoudelijk engagement met de samenleving meer en meer uit het zicht geraakt. De heersende opvatting dat iets pas bestaansrecht heeft als er veel mensen naar komen kijken is tot breed gedeelde norm geworden. Een norm die zich zonder veel ophef of discussie en passant ook het kwaliteitskeurmerk heeft toegeëigend. De op zich geweldige gedachte dat kunst en dus ook theater voor zo veel mogelijk mensen toegankelijk moet zijn, wordt verward met het idee dat iedereen alles leuk moet vinden en dat je alleen met een volle zaal bestaansrecht hebt.

De inhoudelijke noodzaak van theater dus.

Ik voel me soms net die mevrouw één rij voor me op een Kunsten '92 bijeenkomst, die op de vraag naar de noodzaak van kunst met geknepen stem riep 'kunst is zuurstof!'. Ja daar komen we nu dus niet meer mee weg poppetje. Zuurstof is vooralsnog gratis en kunst niet.

>Noodzaakvantheaternoodzaakvantheaternoodzaakvantheater. Radeloos word ik ervan. En dan zwaar pissig. Ik krijg acute behoefte om me eens flink op iemand af te reageren. Bij gebrek aan een geschikte zondebok, vloek en tier ik bij de gedachte dat ik deze toespraak zelf heb toegezegd. Ik lijk wel gek. Slapeloze nachten volgen. Oude angsten plakken hardnekkig vast aan een toekomstig half uurtje voorlezen van een papiertje. Troost helpt niet. Want echte troost behoedt je niet voor de afgrond. Echte troost zal de realiteit nooit ontkennen. Er zit dus niks anders op Nederlof, je moet gewoon springen.

Ja dat is een essentie van theater. Dat we ons laten zakken naar de bodem van ons bestaan en verslag doen

van wat we daar aantreffen. Van de ongekeerde kracht van onze ongebreidelde overlevingsdrift, die ons voortstuwt, weg van waar we bang voor zijn, toe naar waar we ons geluk vermoeden. Onze neiging om ons op anderen af te reageren als iets ons daarbij in de weg staat en die drift frustreert.

Wat we daar op die bodem van onszelf ook zoeken, in dat diep subjectieve gebied, is de meest objectieve blik waarmee we naar de wereld kunnen kijken. De zelfkennis die ons de mogelijkheid verschaft onderscheid tussen werkelijkheid en projectie te maken. Zodat we met die blik naar de wereld om ons heen kunnen kijken. Want dat is ook een essentie van theater. Dat we met zoveel mogelijk onderscheidingsvermogen naar de wereld kijken en verslag doen van wat we dan waarnemen.

In dat laatste, met onderscheidingsvermogen naar de wereld kijken en daar verslag van doen, ligt in mijn ogen op dit moment het grootste probleem. Want de wereld is zo snel en rigoureuus aan het veranderen, dat het ongelofelijk moeilijk is om je ertoe te verhouden. Ook voor theatermakers. De stroom aan informatie die ons bereikt lijkt oneindig en verlamt ons tegelijkertijd. De individualisering heeft ons veel vrijheden opgeleverd, maar niet de intellectuele en emotionele zelf-ontplooiing die we er misschien van mochten verwachten. Eerder een zekere eenzaamheid en vervreemding van de ander. De seculiere staat is voor velen niet zaligmakend gebleken en moet toch blijvend ruimte maken voor religie, waardoor we beseffen dat de eeuwige strijd tussen religieuze fundamentalisten en rationalisten misschien wel nooit op zal houden. De voortwoekerende globalisering beangstigt ons en doet ons verlangen naar gezellige eigenheid, waarbij we geneigd zijn anderen uit te sluiten. De wetenschap doet ontdekkingen die het bestaan van onze vrije wil in twijfel trekken, waardoor ons handelen volslagen belachelijk kan lijken. En de vrije markt, die ons veel welvaart heeft opgeleverd, heeft ons ook opgezaagd met veel stress, hebzucht en een gevoel van ideologische leegte. Dat is de wereld zoals ze nu aan ons verschijnt. De hedendaagse wereld die er nooit eerder zo heeft uitgezien en die een dringende behoefte heeft aan verhalen die haar proberen te duiden, die misschien zelfs richting kunnen geven aan hoe we ons in die wereld kunnen bewegen.

Het theater zou die verhalen moeten vertellen. Maar juist nu, juist door diezelfde wereld waar wij deel van zijn, is dat zo moeilijk. Want we leven in een cultuur waarin 'echt' bijna niet meer van 'onecht' is te onderscheiden. Waarin wat werkelijk waar is, bijna niet meer te herkennen valt. Als ik een simpel voorbeeldje mag noemen, ik ken niemand die de onopgesmukte waarheid spreekt in interviews. Ook ikzelf niet. Ben je gek. In interviews zet je een opgeleukt imago van je zelf neer. De winkels puilen uit van bladen die, in het beste geval, bol staan van halve waarheden. Wat het herkennen van waarachtigheid nog moeilijker maakt, is dat het moderne leven ons makkelijk verleidt om de moeilijke vragen nog even voor ons uit te schuiven en het brandpunt van onze eigen gedachten te verlaten. Er is zoveel afleiding, zoveel te doen. Het is makkelijker om de meningen die de media eindeloos voor ons herkauwt over te nemen, dan om te proberen autonoom na te denken. Het verschil tussen die twee valt op een gegeven moment niet eens meer op. Op dat moment zijn we helemaal samen gevallen met de wereld om ons heen en worden we door haar geleefd. Dan is er helemaal geen sprake meer van onderscheiden, verbanden leggen, duiden en richting geven. Dan worden we meegesleurd door de stroom van het moderne leven. Mijn stelling is dat het hedendaags theater zich teveel mee laat sleuren door die stroom. We moeten ons er uit oprichten en vanuit die positie zoeken naar wat het theater voor de samenleving kan betekenen. Dat kan naar mijn idee de brug vormen die ons eiland toegang verschaft tot de samenleving en vice versa.

Over dit laatste stukje heb ik heel lang gedaan. En ik vraag me af of ik het meen. Echt diep van binnen meen. Ik lig wakker van die vraag. Daarna loop ik met de hond en ineens weet ik het. Ik meen het. En dat weet ik omdat ik, als ik het niet zou menen, mezelf zou vertellen dat ik dan maar moet doen alsof. Zo belangrijk is het dus.

Ik zoek raad en vooral ook innerlijke steun bij Adam Zagajewski, een Poolse dichter die zich bezighoudt met Europees humanisme en naar mijn idee een meester in waarachtigheid. En als er zo'n gigant voor je uit loopt, met zo'n weids innerlijk bereik, ver voorbij de grenzen van je eigen geestelijke horizon, dan vat je weer moed. Want ik schiet tekort als ik de noodzaak van theater in woorden moet vatten. Een amateur ben ik. Een mier die wat tegen een kruimel van de werkelijkheid duwt en geen idee heeft van grote verbanden, van inzichten en betekenis. Ik heb een steen nodig om op te staan. Zodat ik niet wegzak in het moeras van mijn eigen gedachten. Een steen van kennis of inzicht of schoonheid. Ik ken niet veel van die stenen. Onze samenleving kent geen traditie waarin ze zorgvuldig van generatie op generatie worden overgeleverd. Onze samenleving gaat nogal slordig om met haar geschiedenis. Niet de geschiedenis van de nationale canon of de uitverkiezing van de Nederlander van de eeuw, maar de complexe geschiedenis van wat er goed en wat er fout is gegaan in het verleden.

Pierre Audi zei hier vorig jaar dat theater weigert te accepteren dat ze wel degelijk in een traditie staat. Dat vond hij erg, omdat er daardoor te weinig klassiek repertoire wordt gespeeld van de hand van mannelijke westerse witte meesters uit een lang vervlogen hiërarchische tijd. Dat vind ik nou net weer minder erg. Want al hebben sommige oude toneelstukken nog een onmiskenbare tijdloze en universele betekenis, die betekenis bestrijkt maar een klein deel van de complexiteit van onze huidige wereld en de specifieke problemen van onze tijd. We hebben simpelweg meer en gevarieerdere stenen nodig dan de toneeltraditie ons biedt. Stenen die ons een plek en genoeg tijd geven om te reflecteren voordat de verwarring ons definitief het moeras van de onverschilligheid in zuigt. Stenen zoals het theater ook zelf zou moeten maken.

De Poolse dichter Adam Zagajewski dus. Ik las een essay van hem met als motto 'dichters als niet-erkende wetgevers van de wereld'. Poëzie als wetgever in het domein van de geest, waar ze het bewustzijn van haar lezers beïnvloedt. Poëzie als onmisbare voedende grondslag voor morele beslissingen. Dichters, niet alleen als ijdele wezens, uit op bewondering en effectbejag, maar ook als diep ernstige waarheidszoekers. En dat alles niet saai, maar speels, als een bont weefsel, een carnavalskostuum. In mijn hoofd verving ik 'dichters' door 'theatermakers'. 'Theatermakers als niet-erkende wetgevers van de wereld.' Ik hoorde de wereld, mijn wereld van nu, al lachen bij het idee. Alsof die wereld zich iets gelegen laat liggen aan een groep fantasten zonder economische waarde. En hoewel deze vergelijking precies het soort steen is waarnaar ik op zoek was, lach ik toch een beetje besmuikt mee. Waarom doe ik dat eigenlijk? 'Theater als onmisbare voedende grondslag voor morele beslissingen.' Ik krijg het opeens nogal warm. 'Theatermakers als diep ernstige waarheidszoekers.' O mijn God ik heb het heel erg warm nu. Laat me alsjeblieft met rust zeg. Ik ben postmodern opgevoed Adam. In de vijfentwintig jaar dat ik theater maak, heb ik nooit een echt verhit debat meegemaakt over het functioneren van onze samenleving naar aanleiding van een voorstelling. Want die samenleving was meer een schuimrubberen matras, als je je vuist erin plantte veerde die mee. Het postmodernisme heerste en als je iets beweerde, dan beweerde er tegelijkertijd allerlei mensen iets anders dat evenveel bestaansrecht had. Onze handen waren vrij maar leeg, concludeerden we. En onze creatieve betrokkenheid lag dan ook eerder in de vormvernieuwing dan in het inhoudelijk engagement.

Heel anders dus dan aan de andere kant van het in 1989 gevallen ijzeren gordijn, waar toneelstukken metaforen waren voor de benarde situatie waarin de samenleving zich bevond. Waar de Poolse dichter in zijn jonge jaren een militante rol speelde in de strijd tegen het totalitaire stelsel. Misschien is het overbodig om te zeggen, maar wetgeving ziet hij niet als het voortdurend spuien van kritiek of het opdringen van radicale morele uitspraken. Hij schrijft ergens dat wetgeving veel subtieler kan functioneren. Een beetje zoals het zenuwstelsel in ons lichaam, dat ons bewustzijn en inzicht schenkt.

Volgens Zagajewski is dat wetgeven mogelijk in ten minste twee wereldse situaties: de ene waarin het recht min of meer zijn loop heeft en slechts klein onderhoud vergt, vergelijkbaar met het tikken van een klok die we na verloop van tijd niet meer horen. En de tweede waarin het recht geschonden of vernietigd is. Als ik het lees denk ik dat dat misschien de reden is dat ik het zo warm krijg. Ik kom uit de eerste en hij uit de tweede situatie. Mijn wereld lijkt meer op die situatie waarin de klok geruststellend tikt. Het komt me opeens zwaar overdreven voor van het theater te vragen om als wetgever op te treden. Nogal arrogant zelfs. Zoveel is er hier nou toch ook weer niet aan de hand. We mogen onze zegeningen tellen. Adam houdt me bij de les. Hij schrijft dat we nog altijd leven in de dramatische nasleep van de volkerenmoorden van de twintigste eeuw.

Ik ben geboren zeventien jaar nadat er in Europa miljoenen mensen fabrieksmatig zijn afgeslacht. En sinds ik leef zijn er wereldwijd nog eens miljoenen doden bijgekomen. En toch leef ik in de hardnekkige illusie van eeuwigdurende voorspoed en veiligheid. Dat komt, Zagajewski denkt en schrijft onvermoeibaar door, omdat we worden omringd door een massacultuur die van geen verleden wil weten en ons juist probeert te overtuigen van het belang van allerlei dagelijkse trivialiteiten, de waan van de dag. En dus heeft zijn dichter, gewikkeld in de permanente krachtmeting tussen waarheid en ijdelheid, een ernstige taak. Hij moet proberen in zijn tomeloze verbeelding het wezenlijke onderscheid tussen goed en kwaad nooit uit het oog te verliezen. Hoort u het? 'De theatermaker gewikkeld in de permanente krachtmeting tussen waarheid en ijdelheid, heeft een ernstige taak. Hij moet proberen in zijn tomeloze verbeelding nooit het wezenlijke onderscheid tussen goed en kwaad uit het oog te verliezen.'

>Ik heb het afgelopen seizoen zo'n zestig theatervoorstellingen gezien. Veel mensen zullen zeggen dat bijna al die voorstellingen zich toch uitspraken over het moderne leven. Over het hier en nu. Over onze werkelijkheid. Ja dat deden ze ook, maar meestal niet op de manier die ik bedoel. Een aantal ervan vond ik betekenisvol omdat ze direct contact hadden met onbekende delen van de wereld om ons heen, door de vaak rauwe verhalen uit die wereld letterlijk het theater binnen te halen. Een aantal vond ik betekenisvol omdat ze een oprechte poging deden om zich tot de wereld te verhouden. Maar het merendeel stelde me inhoudelijk teleur. De actuele verwijzingen kunnen je nog zo om de oren vliegen, er kunnen nog zoveel moderniteiten uit het grit op de toneelvloer kletteren, nog zoveel keer het woord Uruzgan vallen, nog zoveel staande ovaties zijn, nog zo vaak in het programmaboekje staan dat het stuk verwijst naar de hedendaagse graacultuur, in mijn ogen betekent dat niet automatisch dat het getoonde er wezenlijk toe doet. Filmscripts die het moderne leven uitbeelden op een soapy manier. Oud repertoire dat een geruststellend beeld neerzet van een wereld die allang vervlogen is. Voorstellingen over een gebeurtenis uit het verleden, die niet toekomen aan wat daar op dit moment nog de betekenis van is. Of voorstellingen die over de hedendaagse verwarring spreken, zonder dat ze zich aan die verwarring proberen te ontworstelen. Ik ben natuurlijk niet. al dacht u misschien anders. van de theaterpolitie en wil hier dus ook niet beweren

dat die voorstellingen geen bestaansrecht hebben. Ik vind die enorme diversiteit juist een rijkdom. Maar naar mijn mening zoeken theatermakers teveel alleen naar 'wat theater werkt' zonder zich af te vragen wat de betekenis is van wat er werkt. Ze bedienen zich van de vorm en de inhoud die de wereld ze biedt, zonder daar iets tegenover te stellen.

Het is een rare paradox. In het gesubsidieerde theater hebben we een ongekenkende artistiek-inhoudelijke vrijheid. En zo hoort het ook. Geen netmanager of hoofdredacteur die ons op de vingers kijkt. Geen politiek die ons censureert. Vooralsnog geen publiek dat ons de de wet voorschrijft. Een ongekenkende vrijheid, waar we naar mijn idee slecht gebruik van maken. We zijn amper in staat de werkelijkheid te herkennen, onder de zelfverzekerde, luidruchtige, lachende sluier van de tijdgeest, die haar bedekt. Het is precies die tijdgeest die we hebben verinnerlijkt en die ons van binnenuit saboteert. De roep om leukheid, om vermaak, om inkomsten, om publiek, om meningen, om afleiding, om geruststelling zit in ons. En hoe kan je wetgever zijn in een wereld die met je op de loop is gegaan? Toch ligt daar naar mijn idee de grootste noodzaak van het hedendaags theater. Dat die meer doet dan alleen spiegelen, maar ook onderscheid maakt tussen wat waardevol is en wat niet. In die zoektocht zijn we kwetsbaar. We hebben het tij niet mee. We moeten snel produceren en daarbij voldoen aan de eis om veel publiek te trekken. Managerskwaliteiten worden meer op prijs gesteld dan inhoudelijk onderscheidingsvermogen. Daarbij zijn de cynici maar al te graag bereid ons belachelijk te maken. Ze lachen hard en roepen dat 'de' waarheid en 'de' moraal niet bestaat. Maar dan kunnen wij zeggen dat dat juist reden te meer is om met elkaar uit te zoeken wat deugt en wat niet deugt. Dat is op dit moment misschien wel de belangrijkste taak van theater, in welke vorm dan ook. Dat die voorop loopt in de discussie over de inrichting van onze samenleving, in plaats van zich door de heersende mores de wet te laten voorschrijven.

Ik stel mezelf graag als proefkonijn ter beschikking aan de theaterwetenschap.

Ik ben volwassen geworden in een post-moderne individualistische seculiere vrije-markt economie en ben daar dus de levende uitkomst van. Ik voel de hunkering naar betekenis, naar eenheid, naar heiligheid, naar de ander in mijn lijf en tegelijkertijd voel ik een diepe existentiële aandrang om voor de televisie te gaan zitten met een zak chips. Als ik een theatermaker wil zijn die haar taak als wetgever van de wereld serieus neemt, erkend of niet, dan moet ik aan de slag. Ik heb veel in te halen. Ik zal me af en toe af moeten zonderen om me te concentreren. Ik zal moeten studeren. Ik zal moeten luisteren naar de ander. Ik zal mezelf blijvend moeten observeren om mijn werkelijke drijfveren in het vizier te krijgen. Ik zal altijd vragen moeten stellen. Ik zal eerlijk moeten zijn in interviews. Ik zal de postmoderne stemmen in mijn hoofd met uitspraken van giganten als Zagajewski moeten confronteren. Ik zal eigenzinnig moeten durven zijn. Ik zal mijn opmerkelijke blik niet alleen op de stromen van het innerlijk leven richten, maar ook op de beschaving waarin ik leef. Ik zal altijd leven in de permanente krachtmeting tussen waarheid en ijdelheid.

de waarheid

Sta op doe de deur open maak die touwen los
wikkel jezelf uit het net van ie zenuwen

je bent een Jonas die zelf de walvis verteert
Weiger die man een hand te geven
recht je rug droog de tampon van de tong
ga uit die cocon haal die vliezen weg
adem de diepste lagen van de lucht in en zeg
–de regels van de zinsbouw langzaam repeterend–
de waarheid daar ben je voor in je linkerhand heb je de liefde in je rechterhand de haat

Adam Zagajewski

Wat is het nu ging in première op 28 april 2011 in de Toneelschuur, Haarlem

Tekst: Joan Nederlof en Lineke Rijxman, met bijdrage van Marjolijn Februari

Spel: Lineke Rijxman

Regie: Joan Nederlof

De Staat van het Theater werd door Joan Nederlof uitgesproken op 2 september 2010 in de Stadsschouwburg van Amsterdam bij de opening van Het Nederlands Theaterfestival

www.mugmetdegoudentand.nl

Lineke Rijxman (1957) studeerde aan de Toneelschool in Amsterdam. Daarna werkt ze een aantal jaren als freelance actrice (bij o.a. het Ro Theater en het Onafhankelijk Toneel). In 1991 wordt ze door Gerardjan Rijnders gevraagd om vast bij Toneelgroep Amsterdam te komen spelen. Daar speelt ze tot 2004 in meer dan 30 producties. Daarnaast acteert Rijxman regelmatig voor film en televisie (ook in de televisieseries *Hertenkamp* en *TV7*).

In 2006 speelt ze in *Quality Time* bij mugmetdegoudentand. Rijxman wint voor haar rol de VSCD Toneelprijs, de Colombina 2006. Daarna regisseert ze de voorstelling *Mug Inn* die geselecteerd wordt voor zowel het Nederlands Theater Festival als Het Theaterfestival Vlaanderen. Sinds 2008 maakt ze deel uit van de artistieke kern van mugmetdegoudentand.

In 2009 maakt ze met Willem de Wolf en Joan Nederlof de voorstelling *Hannah en Martin*. Voor de rol van Hannah krijgt ze de belangrijkste Nederlandse toneelprijs uitgereikt, de Theo d'Or 2009. Samen met Joan Nederlof schrijft ze *Inside Out* (2008), en in 2010 de jubileumvoorstelling *Verlichtinglight*.

Joan Nederlof (1962) studeerde in 1985 af aan de Toneelschool in Amsterdam, waarna ze mugmetdegoudentand opricht (met o.a. Marcel Musters). In de beginjaren werkt ze ondermeer met Jan Ritsema (*Om Eleanor* en *Tegen de tachtig*), Jose Alders (*Vita en Violet*, *Variety*, *Het is nu* en *M versus M*) en Alix Adams (*Lost in Hotel Paradise*, *Onder Controle* en *ENTER*). Tussen 1997 en 2005 richt ze zich voornamelijk op het schrijven voor televisie (*Hertenkamp*, *TV7* en *De Koekoeksclub*). In 2005 schrijft ze haar eerste toneelstuk *Brünnhilde 40+*, dat ze zelf speelt. *Quality Time* en *Mug Inn* zijn het tweede en derde stuk, beide geselecteerd voor het Nederlands Theater Festival. Daarna volgen *Inside Out* (in samenwerking met Lineke Rijxman) en *Sexappeal*. In 2009 schrijft ze samen met Willem de Wolf en Lineke Rijxman *Hannah en Martin*. Het stuk is geselecteerd voor het Nederlands Theater Festival 2010.

Toneelwerk

Joan Nederlof & Lineke Rijxman

Wat is het nu – 2011

Verlichtinglight – 2010

Hannah en Martin, i.s.m. Willem de Wolf – 2009

Sexappeal – 2008

Inside Out – 2008

Joan Nederlof

Mug Inn – 2007

Quality Time – 2006

Brünnhilde 40+ – 2005